

a *sütődedény*ből az *s* (vö. *tepsi*). Sőt, az is előfordul, hogy maga a címszó hiányzik (vö. *koldul*), a *csütörtök* szócikkből pedig csaknem egy egész sor esett ki.

Úgy gondoltuk, nem lesz érdektelen összehasonlítani a Kiskanizsai szótár által közölt szókinccset az Új Magyar Tájszótár anyagával. Mindenképpen érdekes lehet, mi többletet tud nyújtani egy ilyen kis szótár az ÚMTsz.-hoz viszonyítva. Az ÚMTsz. I. kötete 1979-ben jelent meg, ez az *A—C* betűket foglalja magában. Az *A betűk* anyagát kezdtük egybevetni, és meglepődve láttuk, hogy 1503. szám alatt a szótár munkatársai feldolgozták Markó Imre Lehel Kiskanizsai tájszótár című pályamunkáját, amelyet 1958-ban nyújtott be a Magyar Nyelvőr pályázatára. Az ÚMTsz. természetesen csak a tájszavakat vette át, a köznyelveket nem. De a tájszavak vonatkozásában is többletet ad Markó műve. Például az *agócs*, *agyagsár*, *agyfűrő*, *alajjair* adatokat nem vette át az ÚMTsz. Más jelentéssel (is) található Markó gyűjtésében az *ad*, *adogató*, *adós*, *aggódik*, *agyagos*, *aláereszt*, *áalom*, *angyal* címszava, mint az ÚMTsz.-ban. Hogy ezeket az ÚMTsz. adatgyűjtői hagyták-e ki, vagy nem voltak benne az 1958-as pályázatban, azt nem állt módomban ellenőrizni.

Annyit megállapíthatunk tehát, hogy a tájszóanyagot tekintve nem sok többletet ad Markó Imre Lehel szótára az ÚMTsz.-hoz képest, mert ez utóbbi átvette a szerző adatainak jó részét a korábbi pályázatból. A mű kiadása azonban mégis indokolt volt, mert az ÚMTsz. további köteteire még évekig kell várunk. De ha meg is jelenik a teljes ÚMTsz., ennek a munkának mindig meglesz az értéke, mert együtt kapjuk benne Kiskanizsa szókinccsének egy részét. Példamondatai pedig egyéb nyelvészeti kutatásra is alkalmassá teszik a szótárt. Az általunk fentebb említett kisebb következetlenségek nem csökkentik a mű értékét.

A jövőben az ilyen kis terjedelmű, köznyelvivel egyező anyagot is tartalmazó szótáraknak nem sok létjogosultságuk lesz. De természetesen szükség van azután is regionális tájszótárakra, tehát olyan művekre, amelyek egy-egy területnek a tájszavait gyűjtik egybe. A regionális szótárnak, mint például Csűrű szótára, csak akkor van jogosultsága, ha a teljességet tűzi ki maga elé célul. Természetesen tudjuk, hogy egy közösségnek, legyen az akármilyen kicsi is, a teljes szókinccsét összegyűjteni lehetetlen, de a regionális szótár készítőjének arra kell törekednie.

JAKAB LÁSZLÓ

Szolnok megye Néprajzi Atlasza (SZMNA). I. 1. k. 518 l.+96 képtábla; I. 2. k. 236 térképlap. Solnok, 1974, 1975. Készült a solnoki Damjanich Múzeum xerox-rotázemében. A címlapokat és a képtablókat a Solnoki Nyomda Vállalat készítette. *Barabás Jenő*, *Bellon Tibor*, *Cs. Pócs Éva*, *Füvessy Anikó* és *Kaposvári Gyula* közreműködésével szerkesztette SZABÓ LÁSZLÓ és CSALOG ZSOLT.

Az utóbbi két évtizedben örvendetesen megélnékültek a magyar néprajzi kutatások. Nemcsak egyes szerzők értékes monográfiái tanúskodnak a kutatások fellendüléséről és eredményességéről, hanem a már megjelent és készülő nagy, kollektív vállalkozások is. Ez utóbbiak közé tartozik a fenti című, nagy szabású, önálló, tervszerű gyűjtéseket rendszerező és feldolgozó, 3 kötetre tervezett mű is. Az I. kötete 33 (köztük egy térképrajzoló) munkatárs kutatási eredményeiből született, és két részből áll. Az első a kérdéscsoportokhoz gyűjtött hatalmas anyag szöveges feldolgozását és értékelését, a második ennek a térképes feldolgozását tartalmazza. A szerzői kollektívában vannak sok-sok tapasztalattal, nagy tudással rendelkező szakemberek és jól képzett, lelkes, fiatal kutatók az ország 11 helységéből. Ez az átgondoltan összeállított tudományos munkaközösség elismerésre méltóan szép feladatra, igényes, hézagpótló munka megírására vállalkozott.

Az első rész bevezetője, a *Tájékoztató* (1—26. l.) tömör, hasonló vállalkozásoknál jól felhasználható értékelést, áttekintést ad az SZMNA köteteinek végleges formáját eredményező sokféle munkáról (megtervezés, próba- és pótyűjtés, az anyaggyűjtés és feldolgozás elveinek összeállítása, technikai megoldások, ellenőrzések, lektorálások), a munka során váratlanul felmerült súlyos problémákról (változások a szerzői kollektívában, a nyomdai kiadás megghiúsulása a nyomdai átszervezések miatt — egy évvel a kézirat beadása után stb.). Elismerés illeti a törzskart, hogy a nehézségekkel sikeresen megbirkózott. Nyilvánvalóan az ügy iránti lelkesedés, a szakmai szeretet és az az életünk és környezetünk gyors változása során egyre erősödő felismerés kovácsolta össze a szerzőtársakat, hogy számtalan munkaeszköz, használati tárgy, szokás kiveszőben van, vagy már csak a legidősebbek visszaemlékezéseiből ismerhető meg, és ezeknek a leírása, feldolgozása több tudományág szempontjából igen fontos. A mű nagyon jól bizonyítja, hogy kollektív munkával számottevő lemaradás pótolható. Szeretnénk remélni, hogy a munka serkentőleg fog hatni, és más megyékben is felkarolják a regionális néprajzi atlasz ügyét.

A szerzők nagy körültekintéssel fogtak hozzá célkitűzésük megvalósításához. Tudván, hogy a megye területén alig volt eddig néprajzi kutatás, tehát céljaikra felhasználható és megbízható forrásmunkákra nem támaszkodhatnak —, hogy a megye a leggyorsabban fejlődő területek közé tartozik, ami sürgető feladattá teszi a kutatást —, hogy anyagi lehetőségeik korlátozottak, ezért kisebb anyagi ráfordítást igénylő, gyorsabb gyűjtési módszert kell választaniuk —, a kérdőíves, atlaszmódszerű gyűjtés mellett döntöttek. A napjainkra jellemző mélyreható átalakulásokat tekintve választásukat csak helyeselnünk lehet.

A kérdőívet nagy gonddal állították össze. Az vezérelte őket elkészítésében, hogy kérdései átfogják a nép életének minden területét, kiterjedjenek kultúrájára, társadalmi, gazdasági életére, fogalmi köreire stb. A munka első

szakaszában még változatlan formában átvették az MNA kérdőíve kérdéseinek kb. az egy harmadát. Így alkalmuk nyílt a megye területén az országos atlaszhoz gyűjtött anyag és a megye 14 kijelölt kutatópont kiválasztása helyeségének az ellenőrzésére. A tapasztaltak nem voltak megnyugtatók számukra, ezért a következő munkafázisban az MNA kérdéseit mellőzték, és olyan kérdés-csoportokat állítottak össze, amelyeknek segítségével megismerhették a megyei sajátságokat, a társadalmi és gazdasági viszonyokat, a települések belső szerkezetét, amelyek segíthettek következtetni, felderíteni a különböző külső hatásokat, kapcsolatokat, az etnikai csoportok származási helyét stb. A megye lakossága etnikai szempontból ugyanis heterogén összetételű (magyarok, jászok, kunok utódai, a törökök kiűzése után északi, keleti és északkeleti megyékből származó lakosságot telepítettek be az elnéptelenedett községekbe). Összesen 134 kérdéscsoportot alakítottak ki, az I. kötetben 75-öt dolgoztak fel, köztük ilyen témaköri megnevezések szerepelnek: *Gabonatermesztés* (1.), *Aratás* (2.), *Aratópárok* (3.), *A marokszedés eszközei* (5.), *Kéverakási módok* (6.), *Csép* (7.), *Gyógyítás kukoricával* (16.), *Állathívogatók* (19.), *Juhász-migráció* (19.), *Faluréznevek* (37.), *A kemence* (42.), *Levesek* (56.), *Szalonna* (65.), *Fejviselet* (71.), *Fehérnemű* (72.), *Szűr* (74.), *Női ködmön és kisbunda* (75.). A tematikai sorrendben a néprajztudomány hagyományos felosztását követték. — Természetes, hogy lehetett volna még növelni a kérdéscsoportok számát; hogy ez nem nagyobb a fenténél, nem róható fel, különösen regionális atlasz esetében.

A kutatópontokról elmondottakkal teljesen egyet kell értenünk. Egy-egy tanyát, tanyacsoportot a vizsgált jelenségekben mutatkozó azonosság vagy lényeges eltérések szerint vettek önálló településnek, illetve egy község részének. Helyesen tették a szerzők, hogy megállapították, melyik községből származnak a tanya lakói; ha máshonnan költöztek mostani lakóhelyükre, a tőlük kapott információkat az anyaközségben szerzett anyagba olvasztották bele. Mivel egy közigazgatási egység településeinek a száma a hozzácsatolások, leválasztások, egységesítések, új községek alakulása miatt elég gyakran változik, s a szerzők elsősorban a régi viszonyok feltárására törekedtek, az 1896-ban önálló községként szereplő helységeket tekintették különkutatópontnak — józan rugalmassággal és csekély kivétellel, mint Jászivány (10.) és Martfű (65.) esetében. Így a megye kutatópontjainak végleges száma (redukálása után) 65. A szerzők alaposágára vall, hogy folytattak kutatást megyén kívüli településeken is. Három ilyen községben azért gyűjtöttek, mert ezeknek a lakossága tulajdonképpen régebbi (XVIII. sz.) megyebeli (jászvári és kunsági) kirajzás (Jugoszláviában: Pacsér, Piros, Bácsfeketehegy; 66—68. sz. kutatópontok), négy, megyén kívül fekvő községben pedig azért végeztek kutatásokat, mert ezek (Polgár, Egyek, Ecsegfalva, Dévaványa; 69—72. sz. kut.-pontok) erősebb kulturális hatást gyakoroltak a szomszédos Szolnok megyei településekre,

s végül a Somogy megyei Görgeteg községben azért folytattak terepgyűjtést, mert oda sokan települtek át Kunszentmártonból a XIX. század végén. E nyolc helység természetesen nem szerepel a térkélapokon. A gyűjtőmunkának e kiterjesztése igen értékes anyagot adott a szakemberek kezébe a további összehasonlító vizsgálatokhoz, a változások, a kölcsönös hatások jobb megismeréséhez.

A gyűjtés elveit és technikáját tömören és világosan megfogalmazták a szerzők. A kötet gondozói nagy gondot fordítottak arra is, hogy a gyűjtés ugyanazokra a területekre, témákra terjedjen ki, és azonos szempontok szerint folyjon. Mindezt azzal is biztosították, hogy gyűjtési útmutatót, megyei községadattárat állítottak össze a gyűjtők részére, hogy — különösen a gyűjtés elején — a helyszíni tapasztalatokat megbeszélték, és az *Útmutató* anyagát kiegészítették, vagy esetleg módosították. Szükség szerint később pótgyűjtéseket is végeztek. A gyűjtők a domináns változatok, nevek, jelenségek megállapítására törekedtek, ezek kerültek a térkélapokra is, a variánsokat a kommentárókba tárgyalják a szerzők.

A kötetnek szép, igen hasznos fejezete a történeti bevezető (29—97. l.). Természetes, hogy csak az került bele a megye történetéből, ami segíti a néprajzi jelenségek megértését. Ez a rész tehát csak ebből a szempontból értékelhető. A kommentárok tulajdonképpen kisebb tanulmányok, összefoglalók a vizsgált jelenségekről és tárgyakról. Általában sikerültek, nélkülözhetetlenek a térkélapok tanulmányozásakor. Külön fejezet a német rezümé — terjedelménél fogva is (353—517. l.), ezt a részt talán rövidebbre is lehetett volna fogni. A kötet utolsó fejezetében képmellékletek kaptak helyet (3—95. l.). Ezek nagyon szépen kiegészítik, illusztrálják a kötet anyagát.

A kommentárokat, a gazdag rajz- és képanyagot, a térkélapokat nagy haszonnal tanulmányozhatják a nyelvjáráskutatók is, ezért ezekről részletesebben szeretnék szólni egy más alkalommal.

KOVÁCS ISTVÁN